

Основни характеристики на данъчната политика в България и тяхната относително самостоятелна роля за високото равнище на бедността и незадоволителния икономически растеж

Димитър Нинов*

Резюме: На основата на официални емпирични данни на Евростат и НСИ, статията съдържа международен сравнителен анализ на данъчната политика в България, който я определя като социално несправедливата, икономически необоснована и една от основните относително самостоятелни причини за ежегодно възпроизвеждащото се:

- най-високо в ЕС и като тенденция нарастващо подоходно неравенство, равнище на бедността, социално недоволство и недоверие към управляващите политически партии и държавните институции;

- силно ограничен финансов капацитет на българската държава и правителство за адекватно на предизвикателствата в количествено и качествено отношение финансиране на здравеопазването, образованието, социалната защита, инвестициите в инфраструктура за всички, инвестициите в иновации, нови технологии и производ-

* Димитър Нинов е доктор по икономика, дългогодишен специалист с научни интереси в областта на финансите, социалната политика и жизненото равнище.

ства с висока добавена стойност и догонващ икономическия растеж;

- ежегодното възпроизводство на страната на нивото на ЕС по равнище на научно-техническо, икономическо, социално и географско развитие – въпреки напредъка в сравнение с миналото.

Предлага се нова философия, системен и перспективен подход и промени в досегашната данъчна политика и практика с цел бърза промяна на статуквото и присъщите му негативни обществени явления и процеси.

Ключови думи: данъчна политика, равнище на бедността.

JEL: D63.

1. Картината на бедността и подоходното неравенство в България

- Официалните данни на Евростат и НСИ за равнище на бедността и броя на бедните лица в България през периода 2004/2005–2016/2017 г. са представени в таблица 1.

Таблица 1. Линия на бедността по SILC, брой на бедните лица и равнище на бедността в България през 2005-2016 г.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. ЛБ по SILC – в лв.	135,3	144,8	238,3	278,5	295,0	285,0	279,7	285,9	323,8	325,8	308,2	351,08
2. Брой на бедните лица – в хиляди	1417,1	1690,8	1623,1	1657,0	1564,2	1671,6	1558,8	1527,5	1578,3	1585,8	1638,7	1665,3
3. Равнище на бедността – в %	18,4	22,0	21,4	21,8	20,7	22,9	21,2	21,0	21,8	22,0	22,9	23,4

Източници: НСИ и Евростат. По официални данни през 2004 година равнището на бедността в България е 14 %

Международният сравнителен анализ на данните за бедността в страните-членки на ЕС показва, че през периода 2004-2016 г.

а) България, наред с Латвия и Румъния, е сред трите страни-членки на ЕС с най-високи равнища на бедността;

б) страната членка с най-висок ръст на равнището на бедността: от 14% през 2004/2005 г. до 23,4% през 2016/2017 г., т.е. нарастването му през този период с 9,4 процентни пункта (23,4%-14 %) или с 67,14% (23,4 : 14 x 100);

в) страна членка, в която нарастващият като тенденция общ брой на бедните лица се съпровожда с ежегодна задълбочаваща се демографска криза и намаляващ общ брой на населението на страната.

По-конкретно, ако през 2005/2004 г. равнището на бедността в България е с 2,5 процентни пункта по-ниско от средното за ЕС (14,0%-16,5%), то през последната 2016/2017 г. на изследвания период, за която има публикувани данни на Евростат за размера на линията на бедността (ЛБ) по SILC (Статистика на доходите и

условията за живот), то е вече с 9 процентни пункта по-високо (23,4 : 17,4%).

На грузия полюс през целия период се подреждат значително по-силно развити страни членки. Например, през 2016/2015 г. като страни-членки на ЕС, с най-ниско равнище на бедността се нареждат: Чехия – с равнище на бедността от 9,7%, следвана от Холандия – с 11,6%, от Дания – с 12,1%, от Словакия – с 12,3%, от Финландия – с 12,4%, и от Франция – с 13,6%.

При това става въпрос за по-високо **относително равнище на бедността определено:**

а) при съществено по-ниски размери на ЛБ в СПС от средните за страните членки и особено от тези във водещите страни-членки на ЕС.

Всяка календарна година е показателна в това отношение. Например, през 2009 г., средният годишен размер на ЛБ по SILC за **ЕС-27 в Стандарти на покупателна способност (СПС) възлиза на 12 064 и превишава размера на ЛБ по SILC у нас в СПС 3,49 пъти (12 064 евро : 3 452 евро = 3,49)** (таблица 2).

Таблица 2. Годишен праг на бедността 2009 г. (SILC) в СПС

0% от средния годишен медиален разполагаем доход на еквивалентна единица (in PPS)

Страни	в СПС	България. = 1.0	Страни	евро	Бълг. 1.0
България	3452	1,0	Унгария	4103	1,19
Белгия	1492	3,04	Холандия	11539	3,34
Чешка Република	6062	1,76	Австрия	11318	3,28
Дания	10712	3,10	Полша	4427	1,28
Германия	10775	3,12	Румъния	2066	0,60
Естония	4795	1,39	Словения	8648	2,51
Ирландия	10560	3,06	Словакия	471	1,37
Гърция	7578	2,20	Финландия	10369	3,00
Италия	9122	2,64	Швеция	11261	3,26
Кипър	11785	3,41	Великобритания	10251	2,97
Латвия	4395	1,27	Исландия	12945	3,75
Люксембург	16226	4,70	Швейцария	13610	3,94

Източник: Eurostat: At risk of poverty threshold. EU – SILC survey. Намаляващи като тенденция, но принципно същите съотношения между размерите на ЛБ в България и тези в останалите страни-членки на ЕС се наблюдават и през следващите календарни години до 2016 и 2017 г. включително.

б) съпроводено и подсилено от високо стващо подоходно неравенство, видно от (най-високо в ЕС) и като тенденция нара- данните в таблица 3.

Таблица 3. Съотношение между доходите на най-богатите и най-бедните 20% от населението (S80/S20) в България и средно за ЕС 27 и Коефициент на Джини

Квантилно съотношение	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.
S80/S20										
- в ЕС 27	5,0	5,0	4,9	5,0	5,1	5,0	5,0	5,0	5,1	5,1
- в България	7,0	6,5	5,9	5,9	6,5	6,1	6,6	6,8	7,1	8,2

Коефициент на Джини

- в ЕС27	30,6	30,9	30,5	31,5	30,8	30,4	30,5	30,4	31,0	30,8
- в България	35,3	35,9	33,4	33,2	35,0	33,6	35,4	35,4	37,7	40,2

Източник: SILC – At-risk-of-poverty threshold in PPS + НСИ, Индикатори за бедността и социалното включване: Eurostat- S80/S20 – Коефициент на Джини; Eurostat, income inequality in the EU

Към тези негативни социални последици трябва да добавим още три:

(а) грастично намаление на притока на преки чуждестранни инвестиции след 2007/2008 г., т.е. след първите две години от приемането ни за член на ЕС:

Приток на преки чуждестранни инвестиции в България през 2007-2014 г. – в млн. евро

	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.
Приток на ПЧИ – млн. евро	7352,8	6664,9	2799,9	1169,7	1476,3	1320,7	1383,7	1160,9	2478,9	1079,7

Източник: БНБ. По предварителни данни на БНБ преките чуждестранни инвестиции в страната през 2017 г. възлизат на 950,1 млн. евро и представляват около 0.50 % от БВП по текущи цени – срещу около 22 % през 2007 г..

(б) силно ограничени финансови възможности на българската държава за адекват-

ни на предизвикателствата стимулиране на публично-частното партньорство и инвестициите в човешкия капитал, в иновации, нови технологии и производства с висока добавена стойност – задължителни условия за устойчиви и дигонващо икономическо развитие и растеж.

(в) бързо нарастване на български инвестиции в чужбина;

(з) ежегодно нарастващи количествени и качествени загуби на човешки капитал

И всичко това – поради доминирането на погрешна философия, подходи, приоритети, политики и силно влошената обществена среда от нереструираната съдебна система, дейност на МВР и ГДБОП, позволили ширеща се безнаказана корупция по всички етажи на властта и най-вече по високите етажи на властта, злоупотреби с обществени поръчки и пр., довели до: **силно влошена обществена среда за бизнеса и ограничаният финансов капацитет на българската държава; висок относителен дял на „сивия“ сектор в икономиката; ограничени инвестиции в човешкия капитал, в иновации, нови технологии, производства с висока добавена стойност и пр.**

- Социалните цели и последици са присъщи обществено значими за всички икономически и социални политики.

Без претенции за изчерпателност и безспорност, настоящата статия е посветена на социалните цели и последици на данъчната политика в България през периода 2004/2005–2026/2017 г. и нейната относително самостоятелна роля за: високото равнище на подоходното неравенство и бедността непосредствено преди и най-вече след приемането ни за член на ЕС и ограничените на практика основни демократични права и свободи на населението – граждански, социални и политически.

Наличните емпирични данни на Евростат и Националния статистически инсти-

тут (НСИ) за този период и техния анализ показват, че тези и множество други негативни нейни социални, икономически и пр. последици се дължат на:

а) **силно подценена и ограничена фискална функция на данъчната политика, довела до силно ограничен финансов капацитет и възможности на българската държава и правителство за адекватно на историческите предизвикателства прег страната финансиране и стимулиране на нейния икономически, научно-технически, социален и пр. растеж;**

б) **силно пренебрежната и ограничена социална справедливост в данъчната политика и практика, довела до най-високо в ЕС и като тенденция нарастващо подоходно и множество други социални неравенства, равнище на бедността, социално напрежение и недоверие към политическите партии и държавните институции;**

- От своя страна, наличните емпирични данни и техния анализ показват, че тези основни характеристики и последици на данъчната политика в България през интересувания ни период са пряк резултат от данъчната реформа през 2007 и 2008 г. и по-конкретно – на действието и взаимодействието между въведеното:
 - през 2007 г. плоско 10-процентно данъчно облагане на печалбата;
 - през 2008 г. плоско 10-процентно данъчно облагане на личните доходи и премахване на съществуващия готовгава необлагаем минимум;
 - 5-процентно данъчно облагане на доходите от дивиденди и дялове – срещу 10% за доходите от труд и 3 до 7,6 пъти по-ниското им данъчно облагане от това във водещи страни-членки на ЕС;

Довели до:

- най-ниския в ЕС относителен дял на общите данъчни приходи (ОДП) в БВП на страната – **около 29%** през

последните няколко години на инте-ресуващия ни период срещу **39-40%** средно за страните-членки на ЕС, и **до 45-46%** във водещите страни членки;

- близо два пъти по-високо данъчно облагане на личните доходи от труд в сравнение с данъчното облагане на доходите от капитал след 1 януари 2008 г., в т.ч. над 4 пъти по-високото им данъчно облагане в сравнение с данъчното облагане на дивидентите;
- отказа от намалена ставка на ДДС за основни хранителни стоки, лекарства и учебници – повсеместно използвана мярка от почти всички останали страни-членки на ЕС като важни относително самостоятелни инструменти за ограничаване на доходното неравенство до неговите обществено приемливи граници и защита от крайна бедност на нискодоходните групи от населението.

За сравнение ще посочим, че през 2016 г.:

- *средното данъчно облагане на печалбата в ЕС 28 възлиза на 21,9%; в ЕС 19 – на 24,6%; в Холандия – на 25,0%; в Италия – на 27,8%; в Гърция – на 29,0%; в Белгия – на 29,6%; в Германия – на 30,2%; във Франция – на 34,0%; в Малта – на 35,0%.*
- *максималната данъчна ставка за личните доходи в Холандия възлиза на 52,0%; в Белгия – на 53,2%; в Португалия – на 53,0 %; в Дания – на 55,7 %; във Швеция – на 57,1 %;*
- *данъчната ставка за доходите от дивиденти (по данни на Wikipedia (Divident tax) във Франция възлиза на 30%; в Германия – на 25%; в Холандия – от 12% до 25%; в Испания – от 19% до 23%; в Естония – на 25%; в Австрия – на 27,8%; в Белгия – на 30%; в Швеция – на 30%; в Люксембург – на 50%.; във Великобритания, през бюджетната година от м. април 2018 до*

5 април 2018 г. доходите от дивиден-ти с размери от 2000 (необлагаемия минимум) до 34 500 паунда възлиза на 7,5 %; с размери между 34 500 и 150 000 паунда – на 32,5%; и с размери над 150 000 паунда – на 38,1%.

Основната цел и основание – поддържа-не на доходното неравенство в обществено приемливи граници.

Като капак на всичко това, редица отчетни данни на частни търговски дру-жества, в т.ч. на големи данъкоплатци в България, пораждаат сериозни съмнения за перманентно и значително укриване на обороти и печалби с цел намаление на дължимия корпоративен данък.

Например, по данни в Интернет за фир-мите на Лукойл, общата сума на платените данъци (сумата от ДДС и акцизи, заплащани по същество от потребителите, и данък върху печалбата, заплащана от Лукойл) за последните 17 години (от 2000 до 2017 г.) възлиза на 32 млрд. лв. От тях само 152 млн. лв., или 0,48% е платеният данък печалба.

- Привържениците на проведената у нас данъчна реформа през 2007/2008 г., све-дена до значително по-ниско от средно-то за ЕС данъно облагане на печалбата, на личните доходи и доходите от диви-денти и дялове твърдят и обещаваха, че ниското данъчно облагане, работни заплати и пенсии ще остави в ръце-те на бизнеса и богатите хора повече средства, които те ще използват при-оритетно за инвестиции в иновации, нови технологии и производства с висо-ка добавена стойност и пр., които, от своя страна, ще доведат до бързо пови-шаване конкурентната способност на българската икономика; ускорен и догон-ващ научно-технически и икономически растеж; повече и по-качествени работни места; повишени работни заплати и мотивация на оставащата в страната работна сила; ускорено снижаване на ви-сокото – най-високо в ЕС – равнище на

бедността и подоходно неравенство и високо качество на живота.

Както показват наличните емпирични данни за периода 2007-2016 г. и техният анализ, тези твърдения и обещания се оказаха нереални и манипулативни. Нещо повече – напълно погрешни по множество причини, в т.ч. поради перманентните предпочитания на ново излюпените българските бизнесмени и богаташи паразитно потребление; вносни луксозни стоки и услуги и ежегодно нарастващи инвестиции в чужбина.

През същия период: притокът на преки чуждестранни инвестиции грастично спадна; от 32% през 2008 и 27,2% през 2009 г., относителният дял на натрупването в БВП на страната падна до 19,1% през 2016 г. и 19,0% през 2017 г.

Поради своите особености, още през същата пълна календарна година от неговото въвеждане, плоското данъчно облагане на личните доходи и премахването на необлагаемия минимум от 1 януари 2008 г. у нас доведе до непознатото в ЕС и водещите страни в света:

- **данъчното облагане на лични доходи под линията на бедността (ЛБ)** по SILC и дори по занижения размер на ЛБ, определян от МС;
- **над два пъти по-високото общо данъчно облагане и тежест (включва приходите от данъци и от задължителни социални и здравни осигурителни вноски) за личните доходи до нормативно определения максимален размер за осигурителния доход, в сравнение с общата данъчна тежест за високите и много високи лични доходи от примерно 20 000 и 50 000 лв. – съответно 21,7% за минималната работна заплата и доходите до максималния осигурителен доход срещу 11,17% за лични доходи от 20 000 лв.; 10,67% от 50 000 лв. и още по-ниска обща данъчна тежест за лични доходи над този размер.**

Т.е. и по същество, не просто го отмяна на съществуващото до 31.12.2007 г. прогресивно данъчно облагане на личните доходи и необлагаем минимум, **но го въвеждане на силно регресивно общо данъчно облагане на личните доходи от 01.01.2018 г., проявило се още през 2008 г., т.е. през първата година от въвеждането на плоското данъчно облагане и премахване на необлагаемия минимум за личните доходи, видни от данните в таблица 4.**

Таблица 4. *Обща данъчна тежест (ОДТ) за носители на минимална, средна и много високи работни заплати през 2007 и 2008 г.*

№	Показатели	2007 г.	2008 г.
1.	ОДТ за минималните Рз	10,1%	21,7%
2.	ОДТ за средните Рз	20,24%	21,7%
3.	ОДТ за Рз от 20 000 лв.	24,39%	11,17%
4.	ОДТ за Рз от 50 000 лв.	24,51%	10,67%

Източник: *Законите за облагане доходите на физическите лица от 2007 и 2008 г.*

Във връзка с тези данни и анализи се припомня, че:

- **нормативно определените размери на максималния осигурителен доход през интересувания ни период нараства от 750 лв. през 2000 г.; на 870 лв. през 2001 г.; 850 лв. през 2002 г.; 1000 лв. през 2003 г.; 1200 лв. през 2004 г.; 1300 лв. през 2005 г.; 1400 лв. през 2006 и 2007 г.; 2000 лв. през 2008-2009 г.; 2400 лв. през 2014 г. и 2 600 лв. през 2015-2017 г.;**
- **върху личните доходи над нормативно определенения размер на максималния осигурителен доход не се дължат задължителни осигурителни вноски (социални и здравни), поради което колкото по-големи са личните доходи спрямо максималния осигурителен доход, толкова по-ниска и регресивна става ОДТ за тях след въвеждане на плоското данъчно облагане и премахването на необлагаемия минимум. Т.е. за лични доходи над максималния**

размер на осигурителния доход общото данъчно облагане става **регресивно, при това силно регресивно**, което го превръща в още по-значим относително самостоятелен фактор за високо и като тенденция нарастващо подоходно неравенство и равнище на бедността в България.

- В същата посока – към повишено подоходно неравенство и високо и като тенденция, нарастващо равнище на бедността не само сред пенсионерите, но и сред населението като цяло – действа и силно заниженото общо данъчно облагане на дивидентите и дяловете у нас.

В тази връзка ще припомним, че по данни на МФ за 2017 г., **8000 физически лица са декларирали доходи от дивиденти и дялове в размер общо на 7 милиарда и 281 млн. лв. или средно на лице – по 910 125 лв.** По силата на действащото данъчно законодателство през 2017 г., тази сума е обложена с 5-процентов данък общ доход и с 5,000049097% обща данъчна тежест, включваща задължителните лични социални и здравни осигурителни вноски, **срещу 22.006% ОДТ за минималната, средната и работните заплати до максималния осигурителен доход през същата календарна година от 2600 лв.**, което означава, че през 2017 г. за всеки 560 лв. доходи от дивиденти на въпросните лица, **общата данъчна тежест възлиза на 28,000274 лв., срещу 123,23 лв.** за носителите на минималната работна заплата, т.е. **4,40 пъти по-малко общо данъчно облагане** (123,23 лв. : 28,000274 лв.). А това означава още по-регресивно общо данъчно облагане и още по-несправедлива данъчна политика и система, водещи до: още по-високо равнище на бедността; още по-високо подоходно неравенство; още по-голям брой от населението, живеещо на ръба на оцеляването и оскотяването; още по-голяма нетна емиграция на предимно млади и образовани лица; още по-голям недостиг на работна сила и задълбочаваща се демографска криза; още по-голямо недоверие към политиките и

политическите партии и коалиции, **погкнаващи основите** както на социалната, така и на националната сигурност на страната. На този фон опитите за компенсирание на негативните последици на подоходната политика върху националната сигурност на страната чрез покупката на най-модерни бойни самолети и друго въоръжение се оказват илюзорни – нещо като „канка в морето“.

При тези данни на МФ за сумата на доходите на въпросните 8000 лица от дивиденти не е трудно да се пресметне, че:

– ако ОДТ за доходите от дивиденти на тези 8000 лица през 2017 г. бе равна на ОДТ от 22,006% за осигурените лица по условията на трета категория труд с лични доходи от минималната работна заплата до максималния размер на облагаемия доход, **то допълнителните данъчни приходи в държавния бюджет през същата календарна година биха надхвърлили 1,6 млрд. лв.;**

– ако общата данъчна тежест за доходите от дивиденти на тези 8000 лица над първите 100 000 лв. се запазеше непроменена, но едновременно се въведеше **30% или от 35%**, данъчно облагане на горницата над тях (в случая тя възлиза средно на 810 125 лв), **то общите допълнителни бюджетни приходи за 2017 г. биха възлезли съответно на 1,99 до 2,31 млрд. лв.,** т.е. на сума, която може да се използва за решаване на натрупани през последните десетилетия различни икономически или социални проблеми, в т.ч. за преизчисляване на старите пенсии за ОСВ на основата средния осигурителен доход за 2016 г. и преодоляване на натрупаното значително социално несправедливо противопоставяне на различните поколения пенсионери с един и същ осигурителен принос; подобро финансиране на здравеопазването, образованието, науката, културата и пр.

Подобна промяна в данъчното облагане на дивидентите е още по-обоснована, като се има предвид, че болшинството от тези

силно облагодетелствани от данъчната система 8000 лица са участници в „законната“, но по същество грабителска приватизация, имаща съществена относително самостоятелна роля за високото и като тенденция нарастващо подоходно неравенство и равнище на бедността в България.

- Допълнителни разчети показват, че при действащото 10-процентно плоскo данъчно облагане на личните доходи през 2016 г. за преодоляване на сложилата се регресия **в общото данъчно облагане (ОДО) на доходите до и над нормативно установения максимален размер на осигурителния доход**, е необходимо да-

нъчната ставка за личните доходи над максималния размер на осигурителния доход да се движи от минимум 28% до около 30-32%. И то при условие, че не се повишава съществено общият размер на задължителните лични социални и здравни осигурителни вноски, както и на местните данъци и такси.

- В тази връзка се припомнят данните на Евростат за:

- а) максималните размери на данъчното облагане на личните доходи в няколко от водещите страни-членки на ЕС и в България (таблица 5).

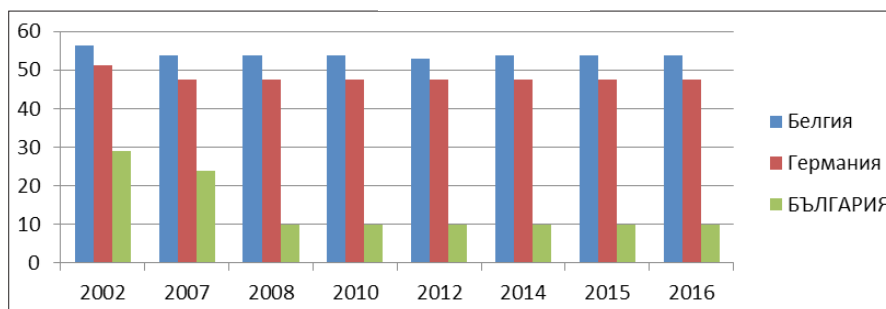
Таблица 5. Максимални данъчни ставки във водещи страни-членки на ЕС и в България – в %

	2002 г.	2007 г.	2008 г.	2010 г.	2012 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.
Дания	62,3	62,3	62,3	55,4	56,4	55,6	55,8	55,8
Швеция	55,5	56,6	56,4	56,6	56,6	56,9	57,0	57,1
Великобритания	40,0	40,0	40,0	50,0	50,0	45,0	45,0	45,0
Белгия	56,4	53,7	53,7	53,7	53,7	53,8	53,7	53,2
Холандия	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0
Франция	57,8	45,4	45,4	45,4	50,3	50,3	50,2	50,2
Германия	51,2	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5
БЪЛГАРИЯ	29,0	24,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0

Източник: Годишен доклад на ЕК под надслов: *Taxation trends in EU, Edition 2014 и 2017.*

За илюстрация ще представим графично различията в максималните размери на

данъчното облагане на личните доходи в Белгия, Германия и България (фигура 1).

Фигура 1. Максимални данъчни ставки за личните доходи във водещи страни-членки на ЕС и в България през 2002-2016 г. – в %

б) задължителното прилагане на три традиционно проверени и доказали своята социална ефективност инструменти на данъчната политика и практика във водещите страни в Европа и света **за ограничаване и поддържане подоходното неравенство в обществено приемливи граници**, а именно:

- добре обоснована прогресия в данъчното облагане на личните доходи с добре обоснован необлагаем минимум;

- значително по-високо от възприетото в България данъчно облагане на доходите от дивиденди;

- намалено ДДС за основни хранителни стоки, лекарства, медицински изделия, учебници и книги.

Припомня се, че отказът на българското правителство от тези традиционни и за нашата страна до 1 януари 2008 г. инструменти за борба с подоходното неравенство и високото равнище на бедността бе осъществен с гласовете на почти всички парламентарно представени по това време политически партии, без необходимото предварително сериозно експертно и публично обсъждане, както и въпреки сериозните аргументи и възражения

ята на неправителствените организации и техни експерти.

- Относително самостоятелен „принос“ за значително по-високото подоходно неравенство и равнище на бедността у нас спрямо средните им стойности за ЕС и най-вече спрямо тези във водещите страни членки имат и **съществени различия в основните структури на общите данъчни приходи у нас в сравнение с тези в ЕС**, особено с тези във водещите страни-членки на ЕС, в това число различията в:

(а) **структурата на общите данъчни приходи според техния вид:**

- от една страна, значително по-високият относителен дял в общите данъчни приходи (ОДП) у нас на косвените данъци – **55 % у нас, срещу около 34.5 %** средно за страните-членки на ЕС.;

- от друга страна, значително по-ниският относителен дял в общите данъчни приходи (ОДП) на преките в общите данъчни приходи.

Структура, която има негативни социални последици за различните подоходни групи и по-конкретно – която задълбочава подоходното неравенство и повишава равнището на бедността и риска от бедност и социално в България (таблица 6).

Таблица 6. Структура на на общите данъчни приходи през периода 2000-2015 г. според техния вид

ЕС 27	2000	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2014	2015	2015-2020
Косвени	33,9	35,14	35,0	34,8	34,6	33,7	33,9	34,9	35,0	35,0	35,0	35,0	+ 1,1
Преки	34,8	33,2	33,8	34,8	35,3	35,4	33,5	33,1	33,3	33,6	33,9	34,2	- 0,6
Соц. и здравни ос. вноски	31,5	32,0	31,3	30,63	30,3	31,2	32,9	32,3	32,0	31,7	31,3	30,9	- 3,6
България													
Косвени	43,8	46,8	53,2	56,1	51,1	55,3	53,1	55,9	54,4	56,0	52,4	53,5	+ 9,7
Преки	21,9	19,9	15,7	16,9	24,5	20,6	20,3	19,5	19,1	18,4	19,9	19,4	- 2,5
Соц. и здравни ос. вноски	34,4	33,2	31,1	27,0	24,4	24,1	26,6	25,6	26,5	25,6	27,7	27,1	- 7,2

Източник: Eurostat – Taxation trends in the European Union. Edition 2014 and 2017

Добре известно е как тази структура на общите данъчни приходи влияе върху различните подоходни групи от населението, социалното неравенство, равнището на тяхното потребление и от там и на икономическия растеж. И по-конкретно, добре известно е, че:

- колкото по-високи са косвените данъци и най-вече размерите на ДДС върху основни потребителски стоки и услуги, лекарства и учебници, толкова, при равни групи условия: по-висока е общата данъчна тежест (сумата от преките и косвени данъци) за нископодоходните и долните етажи на средноподоходните групи от населението; по-ограничено е тяхното търсене на основни потребителски стоки и услуги и равнището на тяхното потребление; по-бавен, при равни групи условия, е икономическият растеж на страната; по-високо подоходно неравенство, равнище на бедността и риска от бедност и социално изключване;
- обратното. Особено в условията на възприето плоско данъчно облагане в неговия чист вид, т.е. с премахнат необлагаем минимум върху личните доходи.

Тъкмо по тези пряко социални, но косвено и икономически, причини и съображения в края на изследвания период всички останали страни-членки на ЕС имат много близка структура на общите данъчни приходи според техния вид и прилагат добре обоснован: а) необлагаем минимум за личните доходи; и б) намалени (в отделни страни намалени до нулеви) ставки на ДДС за основни хранителни стоки, лекарства, учебници и книги. Именно като важни и относително самостоятелни инструменти на данъчната политика и гържавата в борбата с подоходното и останалите социални неравенства, бедността и риска от бедност и социално изключване сред ниско и ниските етажи на средноподоходните групи от населението.

За илюстрация на тези особености на

данъчното облагане на личните доходи в България от намалени ставки на ДДС за основни потребителски стоки и услуги за нископодоходните ще си послужим с конкретни данни и разчети за 2012 г.:

а) при среден нормативно определен месечен размер на минималната работна заплата (МРз) от 283,33 лв. (годишен размер от 3 399,6 лв.); задължителни лични социални и здравни осигурителни вноски от 12.9 %; данък общ доход от 10 %; ДДС, основен косвен данък от 20 %; ЛБ по SILC 285,92 лв.; ЛБ на МС 236 лв.

При тези данни и предпоставки и 100-процентното разходване на МРз:

- сумата на преките данъци за нейните носители през 2012 г. възлиза на 61,23 лв. или на 21,61 % от МРз;
- разполагаемият размер на МРз – на 222,10 лв., което означава, че същият е с 63,92 лв. под ЛБ по SILC и с 13,90 лв. под определения от МС по-нисък размер на ЛБ.

През същата година, при разходване на целия разполагаем размер на МРз:

- размерът на ДДС възлиза на 44,42 лв. (222.10 лв. x 20%);
- общата сума на преките данъци и ДДС – на 105,65 лв. (61,23 лв. + 44,42 лв.) или на 37,29 % от брутния размер на МРз;
- годишният размер на сумата от преките данъци и ДДС за носителите на МРз възлиза на 1 267,8 лв., или на сумата от брутните размери на МРз за 4,47 месеци от същата календарна година. За носителите на МРз това е прекалено висока обща сума на техните данъчни задължения при условие, че разполагаемият размер на МРз е под размера на ЛБ по SILC и дори под размера на ЛБ, определян от МС за същата 2012 г.

б) В същото време, при месечни заплати от 20 000 лв.:

- сумата от преките данъци възлиза на 2 301,89 лв. (235,4 лв. задължителни лични осигурителни вноски и 1 966,46 лв. ДОД)

или на **11,51%** от брутния им месечен размер;

- при разходване на целия разполагам месечен доход, ДДС би възлязъл на 3 539,63 лв.;
- сумата от преките данъци и ДДС – на 5 841,49 лв., което представлява **29,21%** от общия размер на месечния доход – срещу **37,29%** за носителите на МРз;
- за издължаването им е необходима сумата от номиналните размери на месечната заплата за **3,5 месеца – срещу 4,47 месеца за носителите на МРз.**

(в) През същата календарна година при месечни доходи от 100 000 лв.:

- сумата на преките данъчни задължения би възлязла на 10 301,86 лв.;
- относително им тегло в брутния размер на личните доходи – на **10,30%**;
- размерът на ДДС при хипотетично пълното им разходване в България – на 17 939,63 лв.;
- сумата от преките данъци и ДДС – на 28,241,49 лв., а срокът за нейното покриване – на **2,82 месеца от календарната година.**

- Относно специфичната структура на данъчните притоци у нас според тяхната основа, равнище на управление и относителен дял в БВП на страната спрямо тези в ЕС като цяло и водещи страни-членки на ЕС, през периода от 2000 до 2015 г. и следващите няколко години, както и за тяхното пряко социални и косвено икономически и групи приоритетно негативни последици.

1. Приведените в таблица 7 данни показват значителни различия в структурата и промените в структурата на общите данъчни приходи у нас спрямо средните им структури за страните-членки на ЕС. Например:

- докато относителният дял на данъчно-то облагане на консумацията в България през изследвания период между 2000 и 2015 г. бързо и прогресивно нараства от 41,6 % до 40,8%, то относителният им дял в ОДП за страните-членки на ЕС, показва незначителни колебания от минимум 27,6% до максимум 28,7% (таблица 7).

Таблица 7. Структура на общите данъчни приходи според тяхната данъчната основа. ОДП = 100

	2000	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2014	2015	2015 – 2000
2016-2000ЕС - 27													
Консумацията	28,2	28,7	28,6	28,1	28,0	27,6	27,7	28,7	28,9	28,6	28,5	28,7	+ 0,5
Труда	50,1	50,9	49,5	48,8	48,8	49,7	51,9	51,3	50,8	50,6	50,3	49,7	- 0,4
Капитала	21,9	20,4	21,9	23,1	23,5	22,7	20,4	20,0	20,3	20,8	21,1	21,6	- 0,3
България													
Консумацията	41,6	45,1	51,2	53,7	53,7	53,7	54,0	52,7	51,0	53,2	49,9	50,8	+ 9,2
Труда	44,3	40,8	36,9	32,6	31,0	30,0	33,5	32,8	33,3	32,4	35,1	34,0	-10,3
Капитала	14,0	14,1	11,9	13,0	19,1	16,4	15,4	14,5	14,2	14,3	15,1	15,2	+ 1,2

Източник: Eurostat – Taxation trends in the European Union. Edition 2014 and 2017

б) докато относителният дял в общите приходи на приходите от данъчното облагане на доходите от труд в България през същия период показва ясна тенденция към снижение и се движи от 44,3 % през 2000 г. до 34,0 % през 2015 г., то средният им относителен дял за страните-членки на ЕС, проявява незначителни колебания в границите от 50,1% през 2000 г. до 49,7% през 2015 г. без ясно изразена тенденция;

в) докато относителният дял на приходите от данъчното облагане на капитала в България през същия период показва незначителни колебания през отделните години на същия период със слабо изразено повишение в неговия край, то средният относителен дял на приходите от данъчното облагане на капитала в ЕС остава стабилно, като през 2015 г. спрямо 2000 г. снижението му е само 0,3 процентни пункта.

2. Значителни са различията между България и ЕС в структура на общите данъчни приходи според равнището на тяхното управление.

Например, през 2016 г.:

- относителният дял в ОДП на централните правителства в ЕС 28 възлиза на 52,4%, докато в България – на 69,2 %;
- относителният дял на органите за местно управление в ЕС 28 е 16,5%, а в България – 3,2%;
- относителният дял на социално-осигурителните вноски в общите данъчни приходи в ЕС 28 е 30,6 %, а в България е 27,6 %.

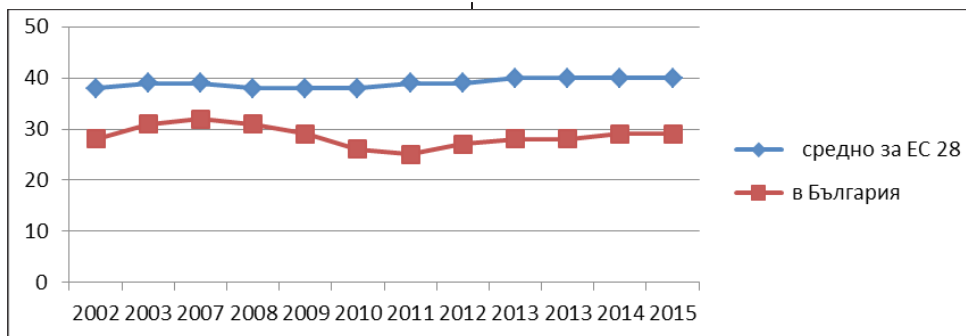
Значително по-ниският относителен дял в ОДП на местните органи за самоуправление (на общините) в България поставя същите в голяма и често субективна зависимост от субсидиите от централния републикански бюджет и се отразява негативно върху целесъобразността и ефективността на тяхното разпределение и разходване и регионални различия в равнището на тяхното икономическо и социално развитие.

3. Значително по-нисък от средния за страните-членки на ЕС остава и относителният дял на общите данъчни приходи в БВП в: 29,0% в България през последните две години на изследвания период, срещу 39-40% среден относителен дял за страните-членки на ЕС (таблица 8; фигура 2).

Таблица 8. *Относителен дял на общите данъчни приходи (включително задължителните социални и здравни осигурителни вноски) в БВП средно за страните-членки на ЕС, в България, Румъния и три водещи страни членки през 2000-2016 г.*

	2000	2002	2003	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ЕС 28	...	38,0	39,0	39,0	38,0	38,0	38,0	39,0	39,0	40,0	40,0	40,0	40,0
България	31	28,0	31,0	32,0	31,0	29,0	26,0	25,0	27,0	28,0	28,0	29,0	29,0
Румъния	30,0	28,0	28,0	30,0	28,0	27,0	27,0	28,0	28,0	27,0	28,0	28,0	26,0
Белгия	45,0	46,0	46,0	45,0	46,0	45,0	45,0	46,0	47,0	48,0	48,0	48,0	48,0
Дания	49,0	47,0	47,0	48,0	46,0	46,0	46,0	46,0	47,0	47,0	50,0	47,0	47,0
Франция	45,0	44,0	44,0	44,0	44,0	44,0	44,0	45,0	46,0	47,0	48,0	48,0	48,0

Източник: Eurostat – *Taxation trends in the European Union. Edition 2014 and 2017*

Фигура 2. Относителен дял на ОДП в БВП средно за страните-членки на ЕС 28 и в България през 2002-2016 г.

Близко до този в България е единствено относителният дял на ОДП в БВП на съседна Румъния.

На грузия полюс, със сравнително най-висок относителен дял на ОДП в БВП, са водещите страни-членки на ЕС, в т.ч. Белгия, Дания, Франция, Италия и Люксембург.

Значително по-високият относителен дял на общите данъчни приходи (ОДП) в БВП във водещите страни-членки на ЕС заслужава специално внимание, тъй като е една от основните непосредствени причини за значително по-високите финансови възможности и капацитет на всяко правителство за ефективно и адекватно на предизвикателствата и съвременните изисквания финансиране и стимулиране на инвестициите в образованието, здравеопазването, науката, културата, човешкия капитал; опазване на околната среда; в инфраструктурата за всички; в иновации, нови технологии, производства с висока добавена стойност; в борбата с високото равнище на по доходното неравенство, бедността и риск от бедност и социално изключване.

Парадоксалното е, че въпреки значително по-ниските работни заплати и данъчна тежест у нас, в т.ч. значително по-ниското данъчно облагане на печалбата, дивидентите и личните доходи през и след

2007/2008 г.: притокът на ПЧИ в България грастично намалява; българските инвестиции също намаляват, докато износьт на български инвестиции в чужбина расте, а въпреки прогреса в сравнение с миналото, конкурентността на страната ни остава най-ниска в ЕС; по доходното неравенство и равнището на бедността – най-високи в ЕС и като тенденция нарастващи.

В същото време, съзнателно ограничените финансови възможности на българската държава са най-често ползваното „оправдание“ от страна на водещи български политици за хроничното недофинансиране обхваща и качеството на здравеопазването, образованието, науката и културата; на инвестициите в иновации, нови технологии, производства с висока добавена стойност; както и за огромните и ежегодно нарастващи загуби на човешки капитал и пр., т.е. на всичко онова, от което в най-голяма степен зависи така необходимия ни ускорен и догонващ научно-технически, икономически, екологичен и социален прогрес, както и бъдещето на българската държава и народ. И въпреки това, водени от желанието си за бързи и все по-високи печалби, работодателски организации продължават да настояват за съхраняване на провежданата досега данъчна и по доходна политика, а с това – и

на нейния силно ограничен финансов, регулаторен, стимулиционен, контролен и пр. капацитет и роля в общественото развитие на страната.

- Комбинацията от тези характерни черти на данъчната политика и структурата на общите данъчни приходи в България през изследвания период и особено след въвеждането на плоския данък и премахването на необлагаемия минимум от 1 януари 2008 г., превръщат данъчната политика и практика в мощен, обществено значим относително самостоятелен фактор за наблюдаваното високо и като тенденция нарастващо:

а) равнище на бедност и на населението в риск от бедност и социално изключване;

б) погодно, имуществено и други социални неравенства;

в) чувство сред значителна част от населението, че живее в социално несправедлива държава:

- в която няколко процента от населението присвояват преобладаващата част от плодотите на научно-техническия и икономическия прогрес и притежават преобладаващата част от богатството на страната;

- в която изборите се манипулират, а жизнените интереси на болшинството от населението се пренебрегват в името на бързи и все по-високи печалби на малки групи олигарси и техните политически покровители;

- в която предимно младите поколения от населението са принудени да търсят значително по-добра и ефективна защита на своите основни демократични права и свободи, емигрирайки към по-силно развити, правови страни във и вън от ЕС, със значително по-добре защитени социално-икономически, граждански и политически права и свободи и по-висок стандарт на живот – с всички произтичащи от тяхната масова емиграция негативни икономически, социални и демографски последици,

в т.ч. огромни, ежегодно нарастващи и изключително трудно възстановими загуби на човешки капитал, задълбочаваща се демографска криза и неотговарящ на историческото предизвикателство прег страната за устойчив и догонващ икономически растеж.

Вярно е, че работещите в чужбина българи ежегодно изпращат на своите близки в България значителни финансови средства, преобладаващата част от които отиват за потребление и тяхното оцеляване. Но техните позитивни последици са далеч пог негативните им кадрови, научно-технически, икономически, екологични и социални последици за България и българския народ и държава както в краткосрочен, така и в средно и в дългосрочен аспект.

- По всички тези причини смятаме и сме убедени, че страната ни се нуждае спешно от:

- **качествено нова погодно, в т.ч. от качествено нова политика по работните заплати, целяща бързо и неотложно възстановяване на обективно необходимата** балансирана връзка и зависимост между техните размери, равнището и динамиката, от една страна, и размерите, равнището и динамиката на БВП на глава от населението, от друга страна, пряко свързана с необходимата система от реформи и комплексни усилия за бързо количествено и качествено повишаване равнището на човешкия и икономическия потенциал на България до средното, а впоследствие и до равнището им във водещи страни-членки на ЕС;

- и едновременно, **от качествено нова данъчна политика**, насочена към: бързо възстановяване и поддържане в бъдеще на адекватен на историческите предизвикателства финансов, регулаторен, стимулиционен, контролен и пр. капацитет на българската държава и правителства, както и на социалната справедливост в цялата система на разпределителните

и преразпределителни отношения, в т.ч. в данъчната политика – чрез въвеждане на добре обосновано прогресивно данъчно облагане на личните доходи и необлагаемия минимум за личните доходи, включително въвеждане на правна възможност за семейно подоходно данъчно облагане на лицата и семейства с непълнолетни деца и учащите се до 26-годишна възраст; възстановяване на необлагаемия баланс между интересите на труда и на капитала – чрез равното или приблизително равното им данъчно облагане; социално и икономически добре обосновани промени в основните структури на общите данъчни приходи по посока на средната им структура за ЕС; намалено ДДС за основни потребителски стоки, лекарства и учебници. И по този начин – ограничаване на сегашното високо и като тенденция нарастващо подоходно неравенство, равнище на бедността и риск от бедност и социално изключване до техните обществено приемливи граници за страна-член на ЕС.

Освен ясна и добре обоснована стратегия, за целта е необходимо да се разработи и приложи система от комплексни, добре обосновани, балансирани и съгласувани програми и мерки за трайно:

а) повишаване на реалните работни заплати **до обективно възможните им размери при произвежданя реален БВП на глава от населението през всяка текуща календарна година в рамките на кратко, средно и дългосрочен период от време.**

За целта е необходимо разработване и изпълнение на специална правителствена програма, подкрепена от бизнеса и синдикатите, за временно, в рамките на предварително определен и обоснован прогнозен период, изпреварващо нарастване на реалните работни заплати спрямо нарастването на реалния БВП на глава от населението – до преодоляване на допусканото през отчетния период съществено изоставане на раз-

мерите и равнището на реалните работни заплати от размерите и нарастването на БВП на глава от населението. А заедно с това – и за постепенно ограничаване до пълно или във висока степен предотвратяване в бъдеще на изброените негативни социални, икономически, финансови и други последици от провежданата досега погрешна, неефективна и несправедлива подоходна и данъчна политика и практика.

б) цялостна ревизия на действащите данъчен модел и политика с цел:

- **Възстановяване баланса между данъчното облагане на доходи от труд и доходите от капитал;**
- **Възстановяване баланса между относителния дял в общите данъчни приходи на приходите от преки и от косвени данъци;**
- диференцирано намалено ДДС за основни хранителни стоки, лекарства, учебници и други подобни;
- **Възстановяване социалната справедливост в данъчната политика** чрез възстановяване на прогресивното данъчно облагане с добре обоснован и динамичен във времето размер за необлагаемия минимум за личните доходи – не по-малък от размера на ЛБ умножен по 1,334, гарантиращ минимален разполагаем размер на минималната работна заплата равен или по-висок от минимално необходимите разполагаеми размери на лични доходи за издръжка и просто възпроизводство (отглеждането поне на едно непълнолетно дете) от носителите на минимални работни заплати; и (2) максимална данъчна ставка за високите и много високите лични доходи (с размери над максималния осигурителен доход) не по-малка от 28 до 32%, **осигуряваща през 2016 г. и следващите години минимално необходимата прогресия в общата данъчна тежест** (сумата от ДОД и задължителните лични осигурителни вноски върху личните доходи); както и:

- повишаване финансовия капацитет на българската държава и правителства чрез повишаване относителния дял на общите данъчни приходи в БВП от **29% до около 34%** (при среден относителен дял за ЕС от 40%), за сметка на повишено данъчно облагане на доходите от капитал и високите лични доходи с размери значително над максималния размер на осигурителния доход, а от там – повишаване на нейния кадрови, управленски, регулаторен, контролен и стимулационен капацитет и отговорности във всички области на обществения живот и развитие, присъщи на водещите страни-членки на ЕС, и характерни в най-голяма степен за скандинавските страни;
- **редица други реформи и мерки**, в т.ч.: 1) пълен отказ от провежданата до сега силно ограничителна бюджетна политика (austerity policy) и дерегулация; 2) реформиране на правната (съдебната) система, дейността на МВР и ГДБОП с цел ограничаване на корупцията и подобряване на обществената среда за бизнеса и за потребителите; 3) ограничаване относителния дял на „сивия“ сектор в икономиката наполовина от около 30% до около 15%; ревизия на сключените крайно неизгодни концесионни договори; ограничаване на многобройните „течове“ на публични средства и пр.

Изрично ще подчертаем, че целта на възстановяването на финансовия капацитет на българската държава и правителство на равнището на историческите предизвикателства и икономическия потенциал на страната не е увеличаване на държавната и общинската бюрокрация, а повишаване на нейното качество и ефективност при събирането и разходването на публичните средства – едно от задължителните условия за ус-

коряване на научно-техническия, икономическия, екологичен и социален растеж на страната.

И още нещо. Без повишаване на финансовия капацитет на българската държава и правителства и без смяна на: доминиращата досега философия на неолиберализма с философията на социалната пазарна икономика; на доминиращите фрагментарни и конюнктурни подходи със системни и перспективни; без ясно разграничаване на средствата от социалните цели – издигане на здравния, образователно-духовния и социалния статус на българските граждани, явяващи се едновременно самоцели на общественото развитие; без пълно и последователно въвеждане на програмното бюджетиране и програмните бюджети; без ясно формулирани и добре обосновани кратко, средно и дългосрочни (стратегически) цели и адекватни на тях конкретни норми, нормативи, механизми, действия и мерки; без ефективен държавен и обществен контрол върху събираемостта, разпределението и разходването на публичните средства; без реформиране на съдебната система и ограничаване на ширещата се безнаказано корупция, контрабанда на акцизни стоки, злоупотреби с обществените поръчки и значителни „течове от всички пулични бюджети, **не е възможно** нито възстановяване доверието на населението към държавните институции, нито постигането на устойчиво, догонващо, интелигентно и хармонично развитие и просперитет на България и нейното население в рамките на ЕС и света като цяло.

За сметка на това ще се съхранят възможностите за безнаказано използване на политическата власт за лично обогатяване, купуване на гласове и манипулиране на избори и изборни резултати.